

Анисава МИЛТЕНОВА

Институт за литература БАН (България, София)

Към въпроса за източниците на сборник № 1700, XIV в. от сбирката на Ф. Ф. Мазурин (РГАДА)

Съставът на монашеските сборници за килийно четене през XIV век се развива в две насоки: композиране на нови колекции на базата на вече съществуващи състави от патристични, аскетични, паренетични (наставляващи, съветващи) и други подобни текстове и обогатяване с нови преводи, предимно на богословско-философски съчинения, свързани с идеите на исихазма [Иванова 1971: 211–222]. В изследванията през последните години се обособяват различни типове състави и се идентифицират характерните преводни и оригинални съчинения в тях [Scarpa 2011: 205–213; Scarpa 2016a: 221–227; 2016b: 311–316]. Особено интересни са ръкописите, съдържащи сбирки от мъдри изречения, кратки поучения и наративи, в които се забелязва компилиране и същевременно прередактиране на по-стари преводи. Сборници, създавани в продължение на дълго време, са предназначени за индивидуално монашеско четиво, като в съдържанието им се преплитат извори от различен произход, често без да се диференцират канонични и извънканонични съчинения. Пъстрата картина на четивата е обединена от общата дидактичната насоченост и от кратката им форма, определяща стремежа към улеснено възприемане от читателя. Илюстрация на тази тенденция в книжовния живот на Балканите може да бъде пергаментният сборник № 1700 от сбирката на Мазурин (ф. 196, РГАДА) от втората половина на XIV в., български по произход (нататък — Maz1700). Обхваща 113 листа, 171 x 107 мм. Изписан е с полуустав от една ръка; правописът е двуюсов, двуеров, а езиковите особености насочват към източно-българско книжовно средище¹. Типично за подхода на книжовника е щателното провеждане на среднобългарските езикови особености, като в ортографията се забелязва предаване на **в** след гласна с **у** в корена *прауд*: *праудъ*, *опраудъ*, *праудивии*, следвайки модела на Паулъ, *еурее/еуревимъ*. Съдържанието, което възхожда към няколко източника, пази редица архаични преводи на екзегетични и повествователни съчинения, част от които са известни и изучени от специалистите [Николова 1990: 20–42; Стойкова 1994: 45–51; 64–68]².

В началото на Maz1700 е запазен фрагмент от *Прение на Панагийот с Азимит* (1–6б), без начало; преписът спада към това разклонение на традицията, в което текстът включва разказа *Как Рим отпадна от православната вяра*³.

¹ Определението на правописа и съдържанието е дело на А. А. Турилов [Князевская и др. 1988: 302–305].

² За присъствието на руски съчинения в него [Турилов 2012: 243–245; 253–254, бел. 38; Баранкова 2018: 9–65].

³ Възприето е мнението, че произведението е възникнало във Византия непосредствено след сключване на Лионската уния (1274 г.) с цел да бъде осмяна и отхвърлена политиката на Михаил VIII (1259–1282) [Попов 1875: 238–286; Николов 2006: 193–201; 2016: 145–146]. Тази редакция на *Прението*, както посочва още А. Попов, е запазила редица първични четения в текста. Настоя-

Следва кратко изброяване на новозаветни библейски събития (7а–7б); лаконични бележки за числеността на войниците в един легион, за петте мъже на самарянката и др. (7б–8а); правила за помен на мъртвите (под заглавие: *а се ѿ милостыни*); цикъл разкази за кръстното дърво, приписван на Григорий Богослов (9а–14а), без начало, с липсващи листове между л. 13 и 14⁴; разказ за Псалтира как беше в морето (*Оукъзъ ѿ алтирю како вы(с) въ мори*) (14а–14б); разказ как се написа Евангелието (*Слово како исписа са прѣстѣое їер(г)ліе*) (14б–15а); разказ за Успение Богородично и за ап. Тома, без край (*слово ап(с)ла домж како въздвиже панагиж*) (15а–15б); поучение за нищелюбието и богатството (17а–18б); флорилегий с извадки от Стария завет (*А се словеса при(т)чна избранныа. мѣдраго соломона. и прѣрка ісаиѣ. и ѿ бытиа. иже на ползж дѣши и тѣлеси.*) (18б–23а)⁵; молитва против врагове, хора с нечисти помисли, лъжци и кръвници (под заглавие: *Начало члословцоу*) (23а–23б); слово за феникса, за орела и за пеликана, обединени в общ текст от *Физиолога* (под заглавие: *о птици финиѣ. ѿ естѣствѣ*) (24а–24б)⁶; извадка от Тълкуванието на Теофилакт Охридски върху Евангелие от Матей (24б–37а); втори по ред кратък флорилегий, съставен от мъдри изречения от Стария и Новия завет, от Касиан, Ефрем Сирин и др. (37а–37б; 25а–28б, без край); наставление към свещениците за покаянието и за праведния живот (без начало, 29а–36б)⁷; извадка от номоканона (36б); Символ на вярата (38а–38б); указания за праведен живот (*о томъ еже како вѣмъ быти по(д)блетъ христіаномъ*) (38б–39б); изброяване на добродетелите на човека, на четирите състояния на материята и на петте сетива (39б–40а); въпроси и отговори за вярата с имената на Кирил Александрийски, Григорий Богослов, Атанасий Александрийски в извадки (40а–43б), без начало; на л. 42а–43б: анатемни срещу противниците на християнското учение и еретиците [Бенешевич 2 1987: 170, 174]; за родословието на Богородица (с тълкувания на Йоан Дамаскин), за брака ѿ с Йосиф и за непорочното зачатие (44а–47б); за библейските личности, родени след благовестие, без начало (48а); за жените, помазали Исус с миро (48а–49б); трети по ред флорилегий от извадки от съчиненията на Йоан Златоуст, Ефрем Сирин, Антоний Велики, патерични сборници, Исидор Пелусиот, Нил Синайски, Касиан, Макарий, Максим Изповедник, Пала-

щият препис е един от най-ранните, български по произход; идентичен по съдържание препис се съдържа в ръкопис № 649 (Тулчански сборник), л. 36–18а, от XVI в., Библиотека на Румънската академия в Букурещ, влашки по произход, който съдържа Манасиевата хроника. Както ще видим по-нататък, между Maz1700 и Тулчанския сборник има още редица паралели.

⁴ Най-ранен известен препис, публикуван в [Miltanova 2018: 149–172, 261–265] където е поместен и обновен анализ на традицията. Вж. и [Miltanova 2012: 325–340].

⁵ [Милтенова] (под печат).

⁶ Словото представлява извлечение от коментарите върху *Шестоднев* от Псевдо-Евстатий Антиохийски (375 and 500 AD), (CPG 3393). Известни са още три преписа на откъса в идентични по състав сборници: № 382 от сбирката на Хилендарския манастир, XIII–XIV в.; № 237 от ок. 1340–1350 г., сбирката на А. И. Хлудов, ГИМ, Москва; № 310 от XVI в., Библиотека на Румънската академия в Букурещ; четвърти препис е поместен в сборник № 25 от Библиотеката на Румънската академия в Клуж-Напока, XVI в. В споменатите три преписа, *Словото за феникса* е свързано със хомилията на Исидор Пелусиот за безсмъртието на душата; вероятно преводът е извършен през X в.; вж. [Стойкова 1994: 64–65].

⁷ [Изергин 1891: 142–184; Срезневский 1867: № 59; Баранкова 2018: 9–65].

дий мних, Йоан Лествичник и др. (50а–62б); за измамността на сънищата (о сънѣхъ) (62б–63а); тълкувание върху десетте Божи заповеди (w̄ ап(с)лскы(х) ѹставъ. како по(д)вѣетъ жити христѣанинѹ) (62б–65а) [Милтенова 2008: 458–493]⁸; Притча за ‘белоризецѣ’ от Кирил Туровски (Повѣсть w̄ вѣлорѣзци чловецѣ). и мнишѣствѣ. и w̄ дѣи и w̄ покаянїи) (65а–71б) [Турилов 2012: 244]⁹; предисловие към Апостола (Повѣсти w̄ дѣлани(х) и w̄ посланихъ како и кто списа и откъдѣ или камо въ странѣ которѣа) (72а–74а); предисловия от Теофилакт Охридски към Евангелието на Матей и на Марк (74а–77б); повестта Стефанит и Ихнилат (78а–82б, 16а–16б, 83а–96б, 97а–100б, 103а–105б, 109а–б, 108а–б, 96а–б, 101а–102б, 106а–107б, 110а) най-ранен известен препис, но с липси на листове [Николова 1990: 20–42; 1996: 155]; Физиолог (111а–113б) — превод на византийската редакция (първичен) най-ранен по хронология [Стойкова 1994: 64–65]¹⁰.

По отношение на близостта на състава с други ръкописи в една друга статия направих опит да обобща следното [Милтенова 2020 (под печат)]: (1) в първата част на Maz1700 (1а–15б) пет произведения имат паралели в сборник № 649 (Тулчански) от XVI в., Библиотека на Румънската академия: *Прение на Панагиот с Азимит, цикъл разкази за кръстното дърво*, приписван на Григорий Богослов, разказите за написване на Пслатира, на Евангелието и за Успение Богородично; (2) в следваща част от ръкописа — *Физиолог* (византийска редакция) и *Повест за Стефанит и Ихнилат* — имат подчертана близост с преписите в сборник № 25 от XVI в., Библиотека на Румънската академия в Клуж-Напока; (3) трета, не по-малко важна част на Maz1700 съдържа извлечения от старозаветни библейски книги, извлечения от тълкувания на патристични автори, въпроси и отговори, кратки сведения за библейски събития и личности, които имат частични паралели в сборници от типа на флорилегиите (напр. № 26, Народна библиотека Белград, от третата четвърт на XIV в., писан от сръбски книжовник, със следи от по-стар български първообраз [Јелесијевић 2011–2012: 61–78], № 115 от сбирката на Воскресенския Новойерусалимски манастир, дело на книжовника Дамян, работил в Хилендарския манастир между 1340–1380 г. сръбски по произход, ГИМ — Москва [Турилов, Фомина 2000: 111, бел. 8; Miltenov 2010: 387–404], Cod. Slav. 28, Австрийска национална библиотека, Виена, XV в., сръбски по произход, произхождащ отново от Хилендарския манастир и др. [Birkfellner 1975: 132–137 (II/41)]).

Издирването на преписи от съчиненията в сборника и разглеждането им в контекста на съседните им текстове може да разкрие неочаквани страни от историята на състава, неговия произход и развитието му през десетилетията. В настоящето изследване ще съобщя резултатите от анализа на втория поред флорилегий в сборника (37а–37б; 25а–28б, без край), който е под заглавие ѱѡа(н) златоѹстаго съ тлъко(м) (оттук нататък *MazFlor2*). Текстът е представен в

⁸ Текстът в Maz1700 представлява версия, близка до тази в *Изборника от 1073 г.*

⁹ Един от най-ранните южнославянски преписи е в Драголювия сборник от третата четвърт на XIII в. (№ 651, Народна библиотека на Сърбия, Белград).

¹⁰ Текстът е идентичен с препис от Библиотеката на Румънската академия на науките в Клуж-Напока, № 25, XVI в.

преписи в руската, сръбската и българската книжнина в ръкописи, сходни по съдържание. Съставен е от кратък увод с името на Йоан Златоуст и мъдри изречения с имената на Касиан, Генадий, Евагрий, Ефрем, Ездра, Соломон, Исус син Сирахов, Агей, Захария, Исая, ап. Павел, Йереимия, Давид, Менандър, Мойсей, Анна майката на Самуил пророк (без край). Разместването на листовите е следното: текстът на л. 37б завършва: и ближнійимъ(ъ) своимъ. аще ли злъ бѣдѣши. то єдинъ; на л. 25а започва с текста: злаа поурѣпеши. Ездра прѣркъ глѣтъ; без край на л. 28б: Гъ љвожи(т) и богатитъ. смѣрѣетъ и выситъ. и ѿ гноица љстраблѣетъ нѣца. и да не... При съпоставката с аналогични свидетели се установи, че преписът е запазен в по-голямата си цялост и може да служи за достоверна основа за проучване.

Идентифицирането на текстовете на *MazFlor2* и подреждането на пергаментните листове бе извършено с помощта на един по-късен южнославянски ръкопис — № 88 от сбирката на Оболенски (№ 201), РГАДА, Москва, от първата четвърт на XVI в. [Мошкова (ред.) 2020: 326–335]¹¹. През XVII в. сборникът е принадлежал на Михаил, митрополит Коласийски (има негова приписка на л. 9а) и е донесен от А. С. Норов от Палестина¹². Ръкописът (16⁰), сръбски по произход, в основната си част е преписан от един книжовник с полуустановно писмо, с по-късни допълнения от двама или трима книжовника; в основната част правописът е ресавски, доста последователен на места; спорадично се срещат носовки. Между листове 8а–14б късният текст е с руски езикови черти. Съдържанието е извънредно разнообразно, в което са запазени редица уникални копия на преводни и оригинални съчинения¹³. Не се спирам подробно тук на състава на ръкописа, на историята и текстологическите му особености, тъй като заслужават специално проучване, което ще бъде осъществено в следваща публикация. Интересуващият ни тук флорилегий е на л. 99б–103а под заглавие: Главизны краткы(х) ап(с)льскы(х) словесъ. и тълкованїа ѿ златоу(с)тоу. и ины(х) стѣхъ ѿць. събрани. Текстът с незначителни изключения

¹¹ Благодаря на Л. В. Мошкова за голямата помощ при работа с ръкописа.

¹² Първ съобщава за ръкописа [Востоков: 1836: 546–547], като го отбелязва под № 13. [Ангелов 1980: 26–33] съобщава за него, упоменава кратко съдържанието на сборника, но не му е известно, че се пази в сбирката на Оболенски в РГАДА. Следвайки описанието на Востоков, той отбелязва преписа на космографското съчинение. Идентификация, палеографско и кодикологическо описание: [Мошкова 2016: 38–58].

¹³ Началната част на сборника съдържа канони и молитви (л. 19–69); *Отломки по география и космография*, с вероятен автор Константин Костенечки (л. 69–84); тълкувание на литургията и цикъл дидактични произведения на мъдрословната литература — *Столонец* на Генадий Константинополски (458–471), *Разуми* на Таласий (VII в.), кратък флорилегий на Евагрий (345–399), на Атанасий Александрийски (296–373), тълкувания на светите отци, тълкувание на евангелските притчи и др. (л. 84–107). Поместена е сбирка от текстове с името на Йоан Дамаскин (676–749), въпросо-ответно тълкувание на Символа на вярата и извадки с догматичен характер и др. (л. 114–119). Важни са най-ранните преписи на извадка от *Житие на Стефан Лазаревич* (л. 120а–120б) и уникална таблица с *Родослов* на сръбските владетели, който съответства на датирането на сборника — първите десетилетия на XVI в. (л. 121), както и единствен по рода си писмовник, съдържащ формуляри за послания към високопоставени църковни и светски лица (л. 211–218). В края на сборника е включен препис от *Молитва към Богородица* на Димитър Кантакузин (л. 220–225). Анализът на съдържанието е предстоящ.

последователно отговаря на преписа *MazFlor2* в ръкопис 1700 от втората половина на XIV в.¹⁴

Привлича вниманието съвпадението както по редакционни особености, така и по подредба на някои текстове в Мазуринския сборник с два руски по произход сборника от първата четвърт на XV в. — (1) № 1285 от Софийската сбирка на Руската Национална библиотека в Санкт Петербург (т. нар. Софийски сборник), л. 166–16г, 19в–22а¹⁵ и (2) № 4/1081 от Кирило-Белозерската сбирка, Руска Национална библиотека (т. нар. Паисиев сборник), л. 2а–12а¹⁶. Анализът на лингвистичните им особености насочват към заключението, че произходът им има връзка с Новгородската традиция¹⁷. Както отбелязват изследователите, както ръкопис № 1285, така и № 4/1081 са изключително важни не само поради историята на състава, но и по своето място в руската книжовност, тъй като са съхранили старинно съдържание, език и ортография на руските ръкописи от XII–XIII в. Те са типични представители на дидактичната литература от един ранен период, обхващайки наставления върху основни принципи на християнската етика, цикъл слова против езическите обичаи, правила за ролята и задълженията на духовенството, извадки от догматични и екзегетични съчинения. Съпадението в състава на двата сборника е очевидно, особено в първата част, като това е база за реконструкция на архетипа им¹⁸. Сравнявайки посочените руски сборници с българския Мазурински сборник се установява, че в него са включени руското по произход съчинение „Предъсловие покаянию“ в първична редакция¹⁹, извадки от тълкуванието на Теофилакт Охридски върху Евангелието, ексцерпти от мъдри изречения с името на Генадий Константинополски и др. Отношението на руските състави към южнославянската традиция, щателно проследено в изданието на Софийския сборник от Г. С. Баранкова и О. С. Сапожникова (статии от Изборника от 1073, глави от „Богословие“ на Йоан Дамаскин, преводите на „Андриант“ на Йоан Златоуст и др.) в сравнение с някои балкански ръкописи може да разкрие обратната връзка — навлизане на руски съчинения в тях. Проследяването на този процес изисква комплексно проучване на свидетелите както от руското, така и от българското и сръбското наследство.

¹⁴ Краят на съчинението в № 88 на л. 103а гласи: Сира(х) р(ч)е. моудри не кове(т) на своего дръга злда. и раздъмивъ не враж(д)ѣтъ на чѣка везѣма. гурдѣи же и несъмыслини свари въз(д)визаетъ. на гурды(х) клетва гѣа. а на смъренны(х) мл(с)тъ вѣдѣ. ѿ нѣа и до вѣка. Това се дължи на разместване в текста (по Притчи 3:29–30 и 15:18), поместен в *MazFlor2* много по-напред в композицията, на л. 25а. В останалата част подредбата е идентична.

¹⁵ Издание и изследване — [Антология 2013].

¹⁶ [Шевырев 1850: 32–39; Срезневский 1874а: 297–304]. Днес може да се твърди, че и двата сборника (Софийски и Паисиев) са възникнали почти едновременно. [Антология 2013: 505–534] (в приложение е публикувано описание на Паисиевия сборник и издание на текстовете, идентични с № 1285).

¹⁷ [Шварц 1989: 91 (№ 106)]. Описание в [Антология 2013: 6–25].

¹⁸ [Изергин 1891: 142–184] посочва близостта на предполагаеми архетип на двата сборника с т. нар. Трифоновски сборник (№ 1262, Софийска сбирка, Руска национална библиотека) от XIV в., вж. и [Савельева 2010: 438–439].

¹⁹ Въведено е в науката от [Изергин 1891: 142–184], публикувано е от [Срезневский 1874б: 325–339]; ново издание в [Антология 2013: 449–450] и детайлно изследване в [Баранкова 2018: 9–65].

Флорилегият *MazFlor2* от Мазуринския ръкопис, който е обект на настоящето проучване, започва на л. 37а–37б с уводна част. Тя включва тълкувание върху цитат от 1 Коринтяни 11:4. Текстът носи името на Йоан Златоуст, вероятно защото цитатът е включен в ексцерптите от сборника *Андрианти*, известни като *Разуми*²⁰, но тълкуванието е различно, както и цялото следващо произведение. Част от текста е запазена в друг ранен руски ръкопис — т. нар. Изборник от XIII в., Q.п.I.18 (РНБ), л. 129а–129б, което свидетелства за неговата древност. Паралелът на *MazFlor2* с южнославянския ръкопис № 88 (РГА-ДА) и руския № 1285 (РНБ)²¹ показва следните особености, сумиране в табл. на с. 670–671.

Произведението е съставено от извадки от различни източници, съставени от мъдри изречения — напр. откъсът с името Генадѣа е изречение 29 от *Стословец* на Геннадий Константинополски; текстът с името *Евагрии* е композиран от извадки от *Разуми* на Евагрий Понтийски — напр. сентенции 21, 27, 40, 41 (42), съответно съчетани една с друга. Без да се спирам в детайли на лингвистичната характеристика на руските преписи (тя е изчерпателно изяснена в изданието), ще посоча някои показателни различия с българския и сръбския препис. Книжовникът, създал Мазуринския сборник последователно е въвеждал среднобългарския правопис и граматични характеристики. Налице са единични разлики в лексиката на *MazFlor2* — откъсът от *Стословеца* на Геннадий (който липсва в № 88), допълнен от евангелски цитат (Матей 5:10) — вместо глагола възненавидѣти²² е налице изгънати, следвайки четенето в древния превод на евангелския текст : блажени изгънани правды ради. ꙗко тѣхъ естъ црство нѣское (Зогр, Ас, Сав, Остр). Наред с това се забелязват някои пропуски в сравнение със Софийския сборник, напр. то в тѣинѣ зда не гѣи в, докато в *MazFlor2* и в № 88 гласи: то въ тѣинѣ не гѣи. Показателно за вероятна връзка на *MazFlor2* с руската традиция е погрешното преосмисляне на думата лимѣнь в израза: прѣмодраго ср(д)це лимѣнь бл҃гословиѣ, който не е разбран от преписвача: прѣмждраго ср(д)це или имѣнїе (!) бл҃гословиѣ. В № 88 същото място е предадено: прѣмодраго ср(д)це скровице бл҃гослѣѣ. Проверката в аналогичен текст от “Разуми” на Евагрий (41 по ред гнома) в друго разклонение на традицията (Воскр. 115, л. 189б; Cod. Slav. 28, л. 253) гласи: бл҃г. Прѣмодраго ср(д)це пристанище бл҃гословиѣ. Коментарът на изследователите за лексемата лимѣнь (грц. λιμήν) показва, че тя е характерна изключително за руски паметници [Пичхадзе 2011: 136; Вершинин 2015: 93]. Съседната лексема бл҃гословиѣ обаче е коригирана като бл҃гословиѣ от българския книжовник²³.

²⁰ Най-ранен славянски препис в сборник № 12 от сбирката на Троицко-Сергиевата лавра (ф. 304), XII–XIII в., л. 158–175; цитатът е на л. 160а: ꙗко члїе не длѣжнь несть покрывати са. швразѣ и слава вѣна сы [Буланин (отв. ред.) 2014: 183].

²¹ В Паисиевия сборник уводната част изцяло липсва.

²² Четенето възненавидѣни се дължи на източника, към който възхожда пасажа — напр. в Cod. Slav. 28 от Националната библиотека във Виена и в Воскр. 115, ГИМ — Москва в преписа на *Стословец* се чете: И аще правдоу ти изгѣвшоу, и въ гнѣвъ выпадеши ꙗко кого люво не скрѣви ш томь. нь пате оутѣшии се речен'нымъ ꙗко га. бл҃жены възненавидѣнны правды ра(ди), ꙗко тѣхъ не(с) цр(с)твїе нѣское.

²³ Гръцкият текст на всички изрезки с името на Евагрий е предаден много съкратено: Ο φροντίζων ἑαυτοῦ, φροντίζεται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. ἐὼν καρδιὰ λιμήν θεορημάτων. (PG 40: 1269).

Паралел между съдържанието на ръкописите

№ Q.п.І.18	№ 1280
Того(ж) сло(в) с тѣакъ(м).	Ивана златоустаго слово истолковано ги бл҃г(с)ви
<p>Послоушан брате павла. гл҃ща. не лѣпо естъ члѣкоу. покрывающе головы молити са. вбразъ бо и слава бѣна сын. и вѣсте ли ѡ чемь то гл҃а. то естъ покрывына головы моленые. иже естъ въ тинѣ клеветати ѡ братѣ. и соудити. и злословити. и прочаа. нѣ аще хоцеши брата исправити. ли друуга своего. то въ тинѣ зла не гл҃и. иже естъ покрыто. нѣ моли са за нѣ къ б҃гоу. хотан трыгоубъ покрывъ са. иже въ тинѣ молити са боу. и поучити брата. и ѡвести ѡ зла. то ти естъ глава не покрывына. иже то пав[е]лз гл҃тъ. не покрывеною главою молити бѣ. ап(с)лз доврѣ гл҃тъ. нѣ разумѣющимъ взноутрѣнаа. а не възнѣшнаа. ѣкоже латина бес к(а)боуковъ. и лежаче бѣа молать. и къ юдѣимъ р(ѣ)е. аще быша разумѣли писанымъ не быша славѣ гд҃а распали.</p> <p>(Тук текстът свършва.)</p>	<p>Послоуите (sic!) бра(т)е паула гл҃юща не лѣпо естъ члѣкоу покрывающе головы молити са. вбразъ бо и слава бѣна сы. и вѣсте ли ѡ чемь то гл҃а. то естъ покрывына (!) главы моленые. иже естъ въ тинѣ клеветаютъ ѡ братѣ. и соудитъ. и злослови(т). и прочаа. нѣ аще хоцеши брата исправити. ли дрѣга своего. то в тинѣ <u>зла</u> не гл҃и. еже е покрыто. нѣ помолн са за нѣ къ б҃гоу. хотан трыгоубъ покрывъ са. еже е въ тинѣ молити са къ боу. и поучити брата. и ѡвести и ѡ зла. то ти естъ глава не покрывына. иже то пау[л]з гл҃тъ. не покрывеною главою бѣа молити. ап(с)лз доврѣ гл҃тъ. нѣ разумѣющимъ взноутрѣнаа. а възнѣшнаа. ѣкоже латина бесъ к(а)боуковъ. и лежаче бѣа молать. и къ евремъ рече. аще быша разумѣли писанымъ. не быша славѣ гд҃а распали.</p> <p>Того(ж) клеветачи языкомъ. и ѡсужаючи ижехъ. оусты тѣми не принимати комканна. Того(ж) ѣко никадаже естъ полза. ѡ жестокого житыа. аще са не встанемъ клеветы.</p> <p>Ксанъ ѡцѣ рече. татѣ боат са пещ. а бѣси плачущаго са ѡ грѣсехъ.</p> <p>Генадина. Аще правдоу гл҃авѣшоу и възпадѣши въ гнѣвъ ѡ кого любо. не скорби ѡ томъ. нѣ плаче оутѣши са. реченымъ ѡ г(с)а. бл҃жени <u>възненавидѣнии</u> правды ради ѣко тѣхъ естъ цр(с)твие неб(с)ное.</p> <p>Евагрии рече. житие бесловесно властѣ бѣсовьса. благоврѣнъ таковыи иже не ѡ себе гл҃атъ. нѣ ѡ книгъ. и гл҃ете ѣже достоинъ. а иже не достоинъ не гл҃еть. прѣмоудраго ср(д)це <u>лимѣнъ</u> бл҃гословина. величаво ср(д)це вертепъ разбоничъ. ненавидитъ же таковыи оучениа книжна. словомъ же оуча а дѣломъ сътворани.</p> <p>Ефре(м) рече. чѣдо подвижни са на млитвоу непрестанно. плаче же оуставнаго гѣныа не лишан са. тѣсна (!) са прино по силѣ твои. ѣко же естъ бѣ далъ. (Тук текстът свършва.)</p>

Паралел между съдържанието на ръкописите

MazFlor2	№ 88
<p>ѿва(н) златоѿстаго съ тлъко(м).</p>	<p>Главизни краткы(х) ап(с)льскы(х) словесъ. и тлъко-ванїа ѿ златоу(с)тоу. и ины(х) сѣ(х) ѿць. събрани.</p>
<p>Послѣшанїе паула гл҃аща. не лѣпо естѣ ѣловѣкѣ покръвненоѣ гл҃авѣ молити са. въразъ во и слава бж҃їа сын. въсте ли во чымъ то гл҃етѣ. то естѣ покръвненыѣ гл҃авы моленїе. иже въ тиннѣ клевецѣжѣтъ во братѣ. и сѣдитѣ и злословитѣ. и прочее. нѣ аще хоцешѣ брата исправити. или дрѣга своего. то въ тиннѣ не гл҃и. съ же естѣ покрьто. нѣ помолѣ са за нь кзъ бѣ. хотан тръгѣво покрьти са. и помолѣ са кзъ бг҃ѣ. подѣтити брата и ѿвести ѿ зла. то ти нестѣ глава непокръвенна. иже то павелъ гл҃етѣ не покръвеноѣ гл҃авоѣ молити бѣ. ап(с)лъ добръ гл҃етѣ. не раздѣмѣжцимъ взнатрънѣва. а не взнѣшнѣва.</p>	<p>Послоушанїе братїе павла ап(с)ла гл҃циѣ. не лѣпо е(с) чл҃кѣ покръвенїю главою молити се. въразъ бѣ сы и слава бж҃їа. Въсте ли оубо во чесомъ гл҃етѣ се. се оубо е(с) покръвенїе гл҃авы млѣва. еже въ тиннѣ клевецѣциѣ ти во братѣ, и соудити и злословити, и прочѣ . нѣ аще хоцешѣ брата исправити или дрѣуга своего (!). то въ тиннѣ (нѣ) гл҃и. еже е(с) покрьто о ни(м). нѣ помолѣ се за нь кзъ бѣ. хотен тръгѣвъ покрьвѣ се. во грѣсѣ. и подѣтити брата и ѿвести ѿ зла. се ти е(с) глава непокрывена иже павелъ ап(с)лъ гл҃е. непокръвеною главою мл҃ити бѣ. ап(с)лъ добръ гл҃е(т), нь разоумѣваюцимъ въ нѣтрѣннаа а не взнѣшнѣва.</p>
<p>ѿако во латина ве(с) клобѣко възлежѣще бѣ молатѣ. и кзъ евреимъ р(ч)е. аще вишѣ раздѣмѣле писаннымъ. не вишѣ славѣ распали гѣ. того же клевецѣци азъко(мъ) и весѣж(д)аѣще инѣхъ. Ѹсты тѣми не приеmati комсаниа. Тоже ѿако нїкоеѣ же нѣ(с) ползы ѿ жестокаго житїа. аще са не встанемъ клеветы.</p>	<p>ѿако во латине ве(с) кловоукобѣ лежѣще бѣ млѣть. и кзъ еврею(м) р(ч)е, аще быше разоумѣвали писаннымъ, не быше славѣ распали гѣ тож(д)е е(с) клевецѣци(и) езыку(м) и осѣж(д)още ини(х). оустѣ оубо тѣми непо(д)бае(т) прїеmati сѣго причѣненїа. Се же въж(д) ѿако никога же е(с) полѣза ѿ жестокаго житїа. аще не останем се клеветѣ.</p>
<p>Касїанъ ѿцѣ р(ч)е. татїе вожтѣ са пе(с). а вѣси плачѣщаго са во грѣсѣ.</p>	<p>Касїанъ ѿцѣ р(ч)е. татїе воет се псь, а вѣсы плачѣщаго се грѣхъ свои(х).</p>
<p>Генадїа. Аще праудѣ гл҃авш(ѣ) и възпадеши въ гнѣвъ ѿ кого либо, не скръби во томъ. нѣ Ѹтешаи са р(ч)еннымъ ѿ гѣ. блженїи изгнани прауды ради ѿако тѣ(х) естѣ цр(с)тво небесное.</p>	
<p>Ѣвагри р(ч)е. житїе(е) ве(с)словесное властѣ вѣсовьскаа. благовѣрно таковыи же не ѿ себе гл҃атѣ, нѣ ѿ книгѣ. и гл҃ете ѿже достонѣтъ. а иже не достонѣтъ не гл҃ите. прѣмѣдраго ср(д)це илинимѣнїе (!) бг҃ослова. величаваго ср(д)це врѣтопѣ развоинїчѣскыи. ненавидит же таковыи чѣтенїа кнїжнаго. слово же Ѹжѣ а дѣломъ сътворѣж.</p>	<p>Ѣвагриѣ р(ч)е. житїе(е) бесловесно властѣ вѣсовьскаа. благовѣрно таковыи иже не ѿ себе гл҃е нь ѿ книгѣ. и гл҃е(т) ѿже до(с)итѣ гл҃(т)и¹⁾ а нѣже недо(с)итѣ не гл҃е(т). прѣмоудраго ср(д)це скрѣвице бг҃ословїа. величаваго (ж) ср(д)це врѣтъпѣ развоинїчѣскыи. ненавиди(т) же таковыи оученїа кнїжнаго. словомъ же оуче. а дѣломъ не творе.</p>
<p>Ѣфре(м) р(ч)е. чѣдо подвижни са на молитвѣ непръст(д)нно. паче же Ѹставнаго гвѣнїа не лишаи са. тѣчїж на се прїсно по силѣ твоени. ѿако же естѣ бѣ дааз.</p>	<p>Ѣфре(м) р(ч)е. чѣдо подвижни се на млѣвѣ паче же оуставнаго гвѣнїа не лишаи се. нѣ се пр(с)но по силѣ твоени ѿако(ж) е(с) дааз бѣ.</p>

¹⁾ В дясното маргинално поле, 11 ред.

След този начален пасаж в *MazFlor2* следва въвеждащо заглавие, което не е отделено графично от останалия текст: *А се вы хоци(ж) поѹчити разѹмѹ възсемѹ. и страхѹ вожиѹ. ѿ прѹрьскы(х) притѹъ.* В № 88 това заглавие липсва, текстът по-нататък е продължение на уводната част. В Софийския сборник заглавието се намира не непосредствено след приведения по-горе увод, а след поредица от други текстове на л. 19в: *А се ва(с) хочю пооучити разоумоу всемоу и страхоу вѹию. ѿ пр(о)рьскы(х) притѹъ.* Темите, на които са посветени сентенциите, са от християнското всекидневие: мъдростта и нейното постигане, целомъдрието, благодатта, лъжата и клеветата, греха и изповядването, завистта, смирението, жените и не на последно място — изискванията към властта на князете и доброто управление.

Близостта между № 1280 и *MazFlor2* добре личи особено при последователността в предаването на текста и неговата пълнота — в руския ръкопис обхваща л. 19в–22а и допълва липсващия край на *MazFlor2*.²⁴ В Паисиевия сборник текстът на флорилегия е разположен в началото на ръкописа, който допълнително е реставриран, но идентичността му е очевидна. Както отбелязах, мъдрите изречения, които най-общо са 48–50 на брой (като някои от тях се състоят от 4–5 мъдрословия по една и съща тема, компилирани като едно цяло) са с имената различни автори, но независимо от упоменатото име, в голямата си част те възхождат към библейската книга Притчи Соломонови, която е наречена *Прѹвыи притѹъчникѹ*. При сравнение с превода в Паримейника²⁵ или с пълния древен превод на библейската книга се установяват както сходства, така и разлики, които се дължат не само на отдалечаване на евентуалния архетип на *MazFlor2* във времето, но и на съкращения и прекомпозиране на фразата. Например:

MazFlor2	Григоровичев паримейник
Притѹъчн(к) р(ч)е. Блюди са злы жены. ме(д) во капетѹ из ѹстѹ еѹ. послѹд же вбраццет са горѹае жлѹчи. прилѹплѹжи са сен. смртѹ вбраццетѹ. а тѹбѹ истлѹвнѹе. и дѹи въ адѹ съве(д)еннѹе.	Не внимаи зля женѹ. меѹ во капетѹ ѿ ѹстнѹ жены любовѹица. тѹже въ врѹма наслаждаетѹ твои грѹтанѹ. послѹдѹ же ѹбв горѹчѹе жлѹчи вбраццешнн. изоцрено плѹче мечѹ ввоадѹ остра. безоумна во нозѹ низводатѹ. прилѹплѹаца са ен. сѹмртна нѹ адѹ. стопы еа не ѹтврѹждаатѹ са. (Притчи 5:3–5).
и тогда р(ч)етѹ в почто възненавидѹхѹ ѹченнѹ мѹдрь(х). и наказаннѹе разѹмны(х) ѹклоннѹ са ср(д)це мое. и не послѹша(х) кажѹцаго ма. нѹ ненавиеть дрѹжа(х) на ни(х). и въ своемѹ безѹмни погыво(х).	и ре(ч)ши како възненавидѹхѹ наказаннѹе. и ѿ величнннн оуклони са ср(д)це мое. не слышашѹ гла(с) кажѹцаго ма. и кѹ ѹчациомѹ ма не прилагахѹ ѹха моего. (Притчи 5:12–14).
И пакы сн р(ч)е. снѹе пн воды ѿ своего кладенца. а ѿ чюж(д)аго блю(д) са. тогда вбраццешн са посрѹ(д) благыѹк пород(ы). ѹготованныѹк благоразѹмнымѹк.	снѹе пн воды ѿ своиѹх съсѹдѹ и ѿ своиѹх стѹ денецѹ. источникѹ. да не пролѹтѹ са твоа воды. въ инѹ ѿ твоего источникѹ. въ твоа же пѹти. (Притчи 5:15–16).

²⁴ Край: и се възвѹстнхѹ пре(д) вами тако поле. и тако корень въ земли жажюцин. в х(с)ѹт ис(с)ѹѹ. (Исаия 53:2).

²⁵ Сравнението тук е според Григоровичевия паримейник, среднобългарски пергаментен ръкопис от края на XII или началото на XIII в. Издание — [Рибарова, Хауптова 1998]. Данни за пълния превод на Книга Притчи — [Thomson 1988: 644–645, 832–834].

По отношение подхода при композирането на нови цялости, изградени от библейската книга Притчи Соломонови, е показателен текстът с името на пророк Ездра, съдържащ избрани места от началото на старозаветната книга:

MazFlor2	Григоровичев паримейник
<p>Ездра прѣркъ глѣтъ. Сыне аще можъ заповѣди приемъ глание съкрыеши въ кровѣ въ себѣ.¹⁾ то послѣшадетъ прѣмъдрости Ѹхо твое.²⁾ рекше х̄(с)а. прѣмъдростъ естъ х̄(с)ъ. и приложи с̄р(д)це твое въ раздѣмъ, рекше въ вѣрѣ. и аще възыцеша прѣмъдрости како злат(д). и како сребра.³⁾ тогда раздѣмъши страхъ г̄(с)нѣ.⁴⁾ и раздѣмъ вбращеши. како г̄ъ дадеъ раздѣмъ и мѣдро(с). и щѣдитъ же исправлѣвѣцимъ с̄спеніе.⁵⁾</p> <p>1) Притчи 2:1; 4:20–21. 2) Притчи 2:2. Преразказ. 3) Притчи 2:3–4; 3:13–14. Преразказ. 4) Притчи 2:5. Преразказ. 5) Притчи 2:5–7. Преразказ.</p>	<p>Снѣ аще приемъ глание заповѣди м(о)а съкрыеши въ себѣ. послушадетъ прѣмъдростъ оухѣ твое. и приложи с̄р(д)це твое въ раздѣмъ. приложиши же наказаніе с̄боу твоемоу. аще прѣмъдростъ призовеши. и разоумъ дади гл(с)а твои. и аще възыцеша его. тогда разоумѣши воанъ г(д)на. и разоумъ (вож) вбращеши. ѣко г(д)ъ дадеъ прѣмъдростъ. ѿ лица его раздѣмъ и правда. и щѣдитъ исправлѣвѣцимъ с̄спеніе. и зацититъ же шествие ихъ.</p>

На места съставителят на съчинението е използвал съчетания на изрезки от Книга Притчи Соломонови, допълнени с цитат от Новия завет, най-често от Евангелието:

MazFlor2	Григ
<p>Соломонъ р(ч)е. Начѣло мѣдрости стра(х) г̄(с)нѣ. и раздѣмомъ възѣ благое творитъ са. а нераздѣмныи въз възсе зло възпадеъ. кротци иже наследѣатъ зема. а гръдци не наследѣатъ. г̄ъ во гръдымъ противитъ са. а кроткыимъ дадеъ благодѣтъ.</p>	<p>Начѣтокъ прѣмъдрости воанъ г(д)нѣ. разоумъ же възсѣмъ блѣготораццимъ е. блѣгѣвѣрствіе же на бѣъ страхъ г(д)нѣ начѣло чювѣствіе. прѣмъдрости же и наказаніе. (Притчи 1:7)</p> <p>блжени крот'цы како ти наследѣ(т) зема (Матей 5:5)</p>

Подобен пример е текстът с името на пророк Захария:

MazFlor2	Григ
<p>Захариа р(ч)е. раздѣмныи кажѣ въздѣмного. зло приметъ. а нечѣстѣваго вбличѣл. пощѣдетъ на са гнѣва. и ѿмъстна. а мѣдрого кажжи приметъ чѣсть и слава. и вѣа ѿ бѣа примета мѣздѣ неискѣднѣа.</p> <p>того ради р(ч)е г̄ъ. не мечите бисра (!) моего прѣдъ свиніами. да не попирижѣтъ его ногами. свиніѣ наричѣтъ въздѣмныѣ лю(д). а бисеръ драгое слово г̄(с)не.</p>	<p>Наказѣа злыа приметъ себѣ досаждение. вбличѣаи нечѣстѣва поречѣтъ себе. вбличѣна во нечѣстив(ы)мъ мозоли имъ. не вбличѣи нечѣстивыхъ да не възненавидитъ тебе. вбличѣаи прѣмъдра и възлюбитъ та. безоумна и възненавидитъ та.</p> <p>не пометайте бисеръ вашъ прѣ(д) свиніами. да не поперѣтъ него ногами своими (Матей 7:6)</p>

При сравнение на южнославянската с руската традиция изменения в смисла на сентенциите се установява в № 88:

MazFlor2	Софийски сборник	№ 88
Павелъ р(ѣ)е. Глѣи малоѡмными противѣ ѡмноѡ. възпадетъ въз ере(с) и ненавидѣи ѡмно ѡчѣщаго въз жидовство придетъ. и таковыи приметъ сѣ(д) съ жидовы равно. и съ еретикы. аще ли потомъ вбратив са и придетъ въз разѡмъ, то мн(о)зѣи епитимии достоенъ естъ.	Павелъ р(ѣ)е глѣ. и (sic!) мало-оумными противоу оумному възпадетъ въз ересь. и ненавида оумно оучащаго въз жидовство възпадетъ. и таковыи приметъ соудъ съ жиды равно. и съ еретикы. аще ли потомъ вбративъ са и придетъ въз разѡмъ, то мнозѣи епитемьи подовенъ естъ.	Павель ап(с)ль р(ѣ)е малоѡмни противе се оумномъ възпаде(т) въз ересь. и ненавиден оумно ѡчѣщаго. въз жидов'ство прїидеть. и таковыи прїиме(т) соуд(д) съ жидови равно и съ еретикы. аще ли пото(м) вбратив се и прїиде(т) въз разѡмъ. то мнѡзѣи епитимїи до(с)ино е(с).

Една определена част от мъдрите изречения в произведението са групирани около темата за упражняването на властта от княза и други властници. Тази тема несъмнено е имала голямо значение за съставителя и той е подбрал съответни сентенции:

MazFlor2	Софийски сборник	№ 88
При(т)ѣчникъ р(ѣ)е. въз мѣдрѣ мѣжи слава княземъ. а въз безѡмнѣ съкрѡшеніе. ¹⁾ или паденіе княземъ. съ мѣдрымъ дѡмцемъ князь дѡмаж. висока стола дождетъ. а съ безѡмнымъ дѡмаж и мала стола лишень вждетъ. князь въз ср(д)ци владѣтъ почиваетъ мѣдростъ. въз ср(д)ци же грѣдѣтъ почиваетъ безѡмие. слѡшавъ клеветника гнѣвигъ давшаго емѡ княжие. а впраудавъ криваго мзды ради. неизмолимый сѣ(д) вбращетъ въз днѣи онъ.	Притоѣчникъ рѣе. въз моудрѣ моужи слава княземъ. а въз безоучнѣ съкроушенѣ. ли паденѣе княземъ. съ моудрымъ доумьцемъ князь доумага висока стола добоуде. а съ безоумнымъ доумага и мала стола лишень боуд(д)тъ. князю въз ср(д)ци владѣтъ почиетъ моудростъ. въз ср(д)ци же гордѣтъ почиетъ безоумье. слоушала клеветника гнѣвить давшаго емоу княженѣе. вправалаа криваго мзды ради. неизмолимый соудъ вбращетъ въз днѣи онъ.	Притѣчникъ р(ѣ)е. въз моудре моужи слава кнезѣмъ. а въз безоумнѣ съкрѡшеніе или паденіе кнезѣмъ. съ моудри(м) сѣвѣтнику(м) кнезь вѣсѣдѡнетъ. висока стола боуде(т). а съ безѡмнымъ вѣсѣдоуеи, и мала стола лишень боудет(т). кнезъ въз ср(д)ци владѣтъ почиаетъ мѣдро(с). Въ ср(д)ци же грѣдѣтъ почиает(т) безѡмїе слѡшави клеветника, гнѣви(т) давшаго емѡ кнежїе. вправдави криваго мзды ради. не измолими соуд(д) вбращетъ въз днѣи онъ.
Ѣфре(м) р(ѣ)е. не спасетъ княза княженіе. нї епископа епископство. нїкыи же санъ сановника. нѣ коиж(д)о просадетъ въз своемъ чинѡ. заповѣди г(с)на съхранїи.	Ѣдрѣмъ р(ѣ)е. не спсетъ княза княженѣе. ни еп(с)па. еп(с)пствѡ. никии же санъ. сановьника. нѣ кождо просыаетъ въз своемъ чиноу. заповѣди г(с)на съхранѣше.	Ѣфремъ р(ѣ)е. не спсетъ кнеза кнежїе, ни епископа еп(с)копствѡ. никое же санъ сановника. нѣ кѣждо просїдетъ въз своемъ чинѡ. заповѣди гнїи хранѣце.

¹⁾ Притчи 25:5; 3:35; Сирах 10:1–3.

Както отбелязва И. И. Срезневски [1:774] пасажът има праралел в *Слово на Даниил Заточник* (XII–XIII в.), написано като обръщение към княз Ярослав (Фьодор) Всеволодович (1213–1236) [Истрин 1902: 2–4]. Съчинението на руския книжовник, съставено в голямата си част от мъдри изречения, е възникнало възоснова на познаването не само на библейските книги Притчи Соломонови, Премъдрост на Иисус син Сирахов, но и на редица преводни паметници, сред които са *Стословец* с името на Геннадий Константинополски, *Пчела*, *Повест на Акир Премъдри*, *Физиолог*, сентенциите с името на Менандър и др. Лексемата *доумьца* е позната и в превода на *Пчела*, като приблизителен паралел (по смисъл) на мястото за мъдрите съветници на княза се намира в след-

ния текст: Проводника слѣпа имѣти и доумьцю безоумна равно естъ. мнози же соуть, иже въ время доумы не яже полезная властелиномъ, звавъшемъ ихъ, промыслать, но яже совѣ имъ на пользу [Пчела 2008: 359–360]. М. П. Погодин цитира ръкопис, в който пасажът е включен в препис на *Пчела (втора версия)*: „Текст Пчелы, имеющий сходство с Словом Даниила, принадлежит к спискам **второго и третьего** разрядов. Здесь буквальныя выписки очевидны.“²⁶ Съществуват примери, че мястото за съветниците на княза, придобило популярност, е преминало в други състави, например М. Н. Тихомиров посочва следното: „Мысли Даниила Заточника более пространно изложены в одном любопытном памятнике, который может восходить к раннему времени. Речь идёт о статье в Златоусте смоленского происхождения, где имеется «поучение» христолюбца к «духовным братьям». Проповедник всё время говорит афоризмами со ссылками на «приточника». У него читаем: «Приточник сказал: “в мудром муже слава князю, а в безумном сокрушение или падение, с мудрым мужем и думцем князь, думая (т. е. совещаясь) высокого стола добудет, а с безумным думая и малый стол потеряет; у князя в благом сердце почиет премудрость, в гордом же сердце почиет безумие; слушая клеветника, гневится на давшего ему княжение; оправдывая виновного ради взятки, неумолимый суд обрящет в день оный”»“.²⁷ Подчертавам, че в *MazFlor2* особеностите на лексиката на руската традиция са съхранени, докато в сръбския препис № 88 е мястото допълнително е редактирано, не само доумьца е заменена със **съвѣтникъ**, но и глаголт е **бесѣдовати** — вместо доумати: **съ моудри(м) съвѣтникѡ(м) кнезь бесѣдѡють**. **высока стола боуде(т)**. **а съ безумнымъ бесѣдоуеи**.

В редица случаи заемките от старозаветните книги са допълнени с коментар или са преосмислени в съответствие със замисъла на автора. Безспорен интерес например представлява цитатът от Книга на пророк Исая 1:16–17, допълнен с тълкувание от автора на произведението:

MazFlor2	Софийски сборник	Григ
Исая р(ч)е. Измыните са и чисти вѣдѣте. ѿимѣте лѣкавѣствиа ѿ дѣшѣ ваши(х) и наѣчѣте са добр(о) творити. възыщате сѣда, и избавите ввидима. сѣдите сиротѣ. и впраудайте вдовицѣ. Се же глѣтъ княземъ и властелемъ. а не простымъ лю(д)емъ.	Исая р(ч)е. измыните са и чисти боудѣте. ѿимете лоукавѣствиа ѿ дѣшѣ вашихъ. и наоучите са добро творити. възыщате соуда. избавите ввидима. соудите сиротѣ. и впраудайте вдовицо. Се же глѣтъ княземъ и волостѣлемъ. а не простымъ людемъ.	Измыните са і чисти вѣдѣте. ѿимѣте лѣкавѣствиа ѿ дѣшѣ вашѣхъ. прѣдѣзъ учима моима встанѣте ѿ злобѣ вашѣхъ. наѣчѣте са добро творѣти. възыщате сѣда, и избавите ввидима. сѣдите сиротѣ. и впрауданте вдовицѣ.

В някои случаи се установява близост не толкова с Паримейника, колкото до текстове, прередактирани и преадресирани, за паралелите с които е необходимо допълнително проучване:

²⁶ [Погодин 1843: 153]: „Текст Пчелы по 2 разряду: Приточникъ рече: съ мудрымъ думцею думая князь высокая стола доидеть, а съ безумнымъ думая и малаго стола лишень будетъ“.

²⁷ [Тихомиров 1956: 215] — “Рукопись Государственного Исторического музея в Москве, Увар. № 782 (Леон[ид] № 315), Златоуст XVI в., в 4°, 336, л. 66 об. и далее.” Сходен пример (в ръкописи тип Златоуст от личната му сбирка, XVI и XVII в., без да посочва лист) привежда и [Забелин 1879: 488].

MazFlor2	Софийски сборник	№ 88	Григ
Менандръ р(ѣ)е. Лѣче естъ жити въ хѣдѣ хра- минѣ съ правдою. нежели въ повапленѣ съ неправ- дою.	Менандръ р(ѣ)е. лочѣ естъ жити въ малѣ хоро- минѣ съ правдою. неже въ повапленыхъ съ неправ- дою.	Менандръ р(ѣ)е. лочѣ е(с) жити въ хѣде храма- ни съ правдою, нежели въ повапленѣ съ неправдою.	Лѣче жите агла на наснѣ. неже въ повапленыхъ съ неправдою. и въ храма възъци. (Притчи 21:9) Лѣче естъ жити въ хѣдѣ храминѣ съ боѣзнию неже въ повапленыхъ. (Йоан Златоуст, XIV в. [Срезневски 2: 993– 994])

Предварителното проучване на състава на Мазуринския сборник № 1700 показва, че сред неговите източници е бил ръкопис, който възхожда към архетипа на руските дидактични антологии с най-ранни представители Софийския сборник № 1285 и Паисиевия сборник — и двата от първата четвърт на XV в. Остават открити два въпроса — как се е формирал този архетип и какъв е пътят на контакт на среднобългарската традиция с него. Може да се изкаже хипотезата, че хронологията на архетипа е XII в. и че е изграден от още по-стари преводи (*Стословец*, „Разуми“ на Евагрий и др.), както и тълкувания върху Книга Притчи Соломонови. Трудно е категорично да се установи как руският протограф е достигнал до съставителя на Мазуринския сборник, от където книжовникът е заел *MazFlor2* и „Предъсловие покаянию“, а и няколко съседни на двете произведения извадки, напр. ексцерпът от тълкуванието на Теофилакт върху Евангелие от Матей, гл. 3 — под заглавие: *ѿа словца избрана въ кратцѣ* (л. 246), продължаващ на л. 37а — в Софийския сборник на л. 16а²⁸. В сборника се забелязват произведения, които имат връзка с ръкописи, днес съхранявани в румънски книгохранилища — сборник № 25 от XVI в., Библиотека на Румънската академия в Клуж-Напока и Тулчанския сборник от XVI в., Библиотека на Румънската академия на науките в Букурещ. *MazFlor2* няма известни преписи в познатите днес влашки и молдавски ръкописи. Принадлежността на флорилегия както към южнославянската, така и към руската литература не подлежи на съмнение, показва общността на традициите и тяхното многовековно преплитане.

ИСТОЧНИКИ

- Антология 2013 — Антология памятников литературы домонгольского периода в рукописи XV в. Софийский сборник / Изд. подг. Г. С. Баранкова, Н. В. Савельева, О. С. Сапожникова. Под ред. Н. В. Савельевой. Санкт Петербург: Альянс-Архео, 2013. 540 с.
- Бенешевич В. Н. Древнеславянская кормчая XIV титулов без толкований. Т. 2. София, 1987.
- Пчела 2008 — Пчела. Древнерусский перевод. Изд. подг. А. А. Пичхадзе, И. И. Макеева. Т. I, II. Москва, 2008.
- Рибарова З., Хауптова З. Григоровичев паримејник. Текст со критички апарат. Скопје: МАНУ, 1998. 452 с.

²⁸ Вж. приложението.

ЛИТЕРАТУРА

- Ангелов Б. Ст. Михаил митрополит Коласийски // Руско-южнославянски книжовни връзки. София: Изд-во на Българ. акад. на науките, 1980. С. 5–83.
- Баранкова Г. С. Текстологические и языковые особенности раннего древнерусского канонического сочинения «Предсловие покаянию» // Труды Института Русского языка им. В. В. Виноградова. Вып. 16. Лингвистическое источниковедение и история русского языка. 2016–2017. М., 2018. С. 9–65.
- Буланин Д. М. (отв. ред.). Каталог памятников древнерусской письменности XI–XIV вв. (рукописные книги). / сост. Д. М. Буланин, А. А. Романова, О. В. Творогов, Ф. Томсон, А. А. Турилов. СПб.: Дмитрий Буланин, 2014. 944 с.
- Вершинин К. В. Разумы Фалассия и Евагрия в славянской книжности // Труды Института русского языка им. В. В. Виноградова. Вып. 5. Лингвистическое источниковедение и история русского языка. 2014–2015. М., 2015. С. 88–101.
- Востоков А. Х. Описание рукописных и печатных книг словенских, принадлежащих г-ну Норову // ЖМНП. 1836. № 9. С. 546–547.
- Забелин И. Е. История русской жизни с древнейших времен. Часть вторая. История Руси с начала до кончины Ярослава I. М., 1879. 380 с.
- Иванова Кл. Някои моменти на българо-византийските литературни връзки през XIV в. (Исихазмът и неговото проникване в България) // Старобългарска литература. 1971. № 1. С. 209–242.
- Иванова Кл. Класификация типология и каталогизация на някои типове сборници в балканската славянска ръкописна традиция // Славянска палеография и дипломатика. 2. Лекции от Втория семинар по славянска палеография и дипломатика. (СИБАЛ. Balkanica III. Études et documents 4). София, 1985. С. 173–183.
- Изергин В. М. «Предсловие покаянию»: Историко-литературный очерк // ЖМНП. 1891. Ноябрь (ч. 278). С. 142–184.
- Истрин В. М. Был ли Даниил Заточник действительно заточен? // Летопись Историко-филологического общества при Новороссийском университете. Т. X. 1902. 36 с. (отд. отпечатък). [<http://books.e-heritage.ru/book/10093906>].
- Јелесијевић С. У Народној библиотеци Србије целовит препис саства делимично сачуваног у Изборнику из 1076 // Археографски прилози. 2011–2012. №33. С. 61–78.
- Князевская О. А., Коваль Н. С., Кошелева О. Е., Мошкова Л. В. Каталог славяно-рукописных книг XI–XIV вв., хранящихся в ЦГАДА СССР. Ч. 2. Москва: тип. Главархива СССР, 1988. 348 с.
- Милтенова А. Към въпроса за многократните преводи и редакции в състава на монашеските флорилегии // Многократните преводи в Южнославянското средновековие. Доклади от международната конференция, София, 7–9 юли 2005 г. София, 2006. С. 309–312.
- Милтенова А. Раннехристианское «Поучение о десяти Божиих заповедях» и его славянские переводы // ТОДРЛ. Т. 58. К 70-летию доктора филологических наук, профессора Гелиана Михайловича Прохорова / Российская академия наук. Институт русской литературы (Пушкинский Дом); отв. ред. Н. В. Поньрко. СПб.: Наука, 2008. С. 458–493.
- Милтенова А. Флорилегий в български препис от XIV век, съдържащ извадки от Стария завет // М. А. Johnson and Alice Isabelle Sullivan, editors. Fruits of Devotion: Essays in Honor of Predrag Matejic. Ohio Slavic Papers. Vol. 11. Columbus, Ohio: Published by the Department of Slavic and East European Languages and Cultures with the assistance of the Resource Center for Medieval Slavic Studies, The Ohio State University, forthcoming 2020.
- Миндалев П. Моление Даниила Заточника и связанные с ним памятники. Казань, 1914. 346 с.
- Мошкова Л. В. Долгие путешествия сербского сборника // Вестник «Альянс-Архе». № 16. 2016. С. 38–58.
- Мошкова Л. В. (ред.). Каталог славяно-русских рукописных книг XVI века, хранящихся в Российском государственном архиве древних актов. Вып. 3. Сборник аскетический — «Священные параллели» Иоанна Дамаскина. М.: Индрик, 2020. 656 с.
- Николов А. „Сказание как Рим отпадна от православната вяра“ — една непозната късносредновековна инвектива срещу папството // Тангра. Сборник в чест на 70-годишнината на акад. Васил Гюзелев. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2006. С. 193–201.
- Николов А. Между Рим и Константинопол. Из антикатолическата литература в България и славянския православен свят (XI–XVII в.). София: Фондация „Българско историческо наследство“, 2016. 353 с.

- Николова Св.* Повестта „Стефанит Ихнилат“ в българската средновековна литература и книжнина // Старобългаристика. 1990. № 14/3. С. 20–42.
- Николова Св.* Стефанит и Ихнилат. Старобългарска преводна повест от XIII век. София: ГАЛ-ИКО, 1996. 175 с.
- Пичхадзе А. А.* Переводческая деятельность в домонгольской Руси: лингвистический аспект. М.: Рукописные памятники Древней Руси, 2011. 403 с.
- [*Погодин М.*] О Слове Даниила Заточника // Москвитянин. 1843. Ч. V. С. 149–155.
- Попов А.* Историко-литературный обзор древнерусских полемических сочинений против латинян (XI–XV в.). М., 1875. 427 с.
- Савельева Н. В.* «Слово о твари и дни, рекомом неделя» в Софийском сборнике // ТОДРЛ. 2010. Вып. 61. С. 429–451.
- Скарпа М.* Аскетико-монашески сборници между България и Атон в XIV столетие // Сребърният век: нови открития. София: ИК Гутенберг, 2016а. С. 221–227.
- Скарпа М.* Славянские переводы аскетико-монашеских сборников в XIV в.: между Болгарией и Святой горой // Афон и славянский мир. 3. Издание Русского Свято-Пантелеимонова монастыря, Святая Гора Афон, 2016б. С. 311–316.
- Срезневский И. И.* Сведения и заметки о малоизвестных и неизвестных памятниках // Сборник ОРЯС. 1874а. Т. 12/1, № 56.
- Срезневский И. И.* Сведения и заметки о малоизвестных и неизвестных памятниках // Сборник ОРЯС. 1874б. Т. 12/1, № 59.
- Стойкова А.* Физиологът в южнославянските литератури. София: Изд-во на Бълг. акад. на науките, 1994. 131 с.
- Тихомиров М. Н.* Древнерусские города. М.: Государственное издательство политической литературы, 1956. 477 с.
- Турилов А. А.* Памятники древнерусской литературы и письменности у южных славян в XII–XIV вв. (проблемы и перспективы изучения) // Межславянские культурные связи эпохи Средневековья и источниковедение истории и культуры славян. Этюды и характеристики. М.: Знак, 2012. С. 239–261.
- Шварц Е. М.* Новгородские рукописи XV века: Кодикологическое исследование рукописей Софийско-Новгородского собрания Государственной Публичной библиотеки им. М. Е. Салтыкова-Щедрина. М.; Л.: Институт истории СССР, 1989. 199 с.
- Шевырев С.* Поездка в Кирилло-Белозерский монастырь. 2. М., 1850. 134 с.
- Birkfellner G.* Glagolitische und kyrillische Handschriften in Österreich. Wien, 1975. 540 с.
- Miltenov Y.* A New Source for Studying the Symeonian Zlatostruy Collection // Scripta & e-Scripta, 8–9 (2010). P. 387–404.
- Miltenova A.* Adamic Tradition in Slavonic Manuscripts (Vita Adae et Evae and Apocryphal Cycle about the Holy Tree) // New Perspectives on 2 Enoch. No Longer Slavonic Only. Brill, Leiden-Boston 2012. P. 25–340.
- Miltenova A.* South Slavonic Apocryphal Collections. Sofia: East-West Publishing House, 2018. 327 с.
- Scarpa M.* Manoscritti di Paroria? // Ricerche slavistiche, 9/55, 2011. P. 205–213.
- Thomson F.* The Slavonic Translation of the Old Testament // Interpretation of the Bible. Ed. by Jože Krašovec. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana, Sheffield, 1998. P. 603–920.

Приложение

Издание на текста по ръкопис 1700, фонд Мазурин, Руски държавен архив. Преписът се предава максимално близо до оригинала. Главни букви се въвеждат там, където в текста те са отбелязани с червенослов.

(37а) **ѿва(н) златоѿстаго сз тлзко(м).**

Послѿшаите паула глѿща. не лѣпо естз чловѣкъ покръзвеннож главож молити са.¹ въраз во и слава бжид сын. вѣсте ли во чѣмз то глѣтз. то естз покръзвенных главож моленіе. иже въ танинѣ клеветѣжтз во братѣ. и сждитз и злословитз. и прочее. нж аще хоцѣши брата исправити. или дрѿга своего. то въ танинѣ не глѣи. сз же естз покръзго. нж помоли са за нь кз бѣ. хотаи трзгѣво покръзти са. и помоли са кз бгѣ. подѣтити брата и ѿвести ѿ зла. то ти нестз глава непокръзвенна. иже то павелз глѣтз не покръзвеннож главож молити бѣ. ап(с)лз добръ глѣтз. не разѣмѣжцимз взнатрзньѣ. а не взнѣшинѣ.

ѿако во латина ве(с) клобѣко възлежжѣе бѣ молатз. и кз еуревимз р(ч)е. аще бишж разѣмѣле пѣсаннимз. не бишж славѣ распали гѣ. того же клеветѣжци азыко(мз) и весжж(д)аѣще инѣхз. ѿсты тѣми не приемати комканіѣ. Тоже ѿако нїкоєж же нѣ(с) ползѣ ѿ жестокаго житиѣ. аще са||

(37б) не встанемз клеветы.

Касіанз ѿцз р(ч)е. татие вожт' са пе(с). а вѣси плачѣщаго са во грѣсѣ.

Генадїѣ. Аще праудж глѣвш(ѣ) и възпадеши въз гнѣвз ѿ кого либо, не скръзѣи во томз. нж ѿтешаи са р(ч)еннымз ѿ гѣ. блженїи изгнанї прауды ради ѿако тѣ(х) естз цр(с)тѣво невесное.

Евагрии р(ч)е. Житї(е) ве(с)словесное властз вѣсовскаѣ. благовѣрно таковии же не ѿ себе глѣтз, нж ѿ книгз. и глѣте ѿже достоинтз. а иже не достоинтз не глѣите. прѣмждраго ср(д)це илимѣнїе (!) бгословна. величаваго ср(д)це врзтопз развоинїчѣскыи. ненавидит же таковыи чѣтенїѣ кнїжнаго. слово же ѣчж а дѣломз сзтварѣж.

Ефре(м) р(ч)е. ѿадо подвижни са на молитвж непрѣст(д)нно. паче же ѿставнаго пѣнїѣ не лишаи са. тзчїж на се присно по силѣ твоєи. ѿако же естз бѣ далз.

А се вы хоцї(ж) подѣтити разѣмѣ възсемѣ. и страхѣ божиѣ.

ѿ прѣчѣскы(х) притчѣж.

Прѣвзи притчѣжникиз р(ч)е.² снѣ аще мждрз бждеши. себѣ мждрз бждеши. и ближнїим(з) своимз. аще ли зал бждеши. то единз||

(25а) зала почрѣпешн.³

Ездра прѣркз глѣтз. Сыне аще мож заповѣди приемз глѣнїе сзкрьѣеши въз кровѣ въз себѣ.⁴ то послѿшаєтз прѣмждрости ѣхо твоє.⁵ рекше х(с)д. прѣмждростз естз х(с)з. и приложи ср(д)це твоє въз разѣмз, рекше въз вѣрж. и аще въззыцѣши прѣмждрости ѿако злат(д). и ѿако сребра.⁶ тогда разѣмѣеши страхз г(с)нѣ.⁷ и разѣмз въбрацѣеши. ѿако гѣ даєтз разѣмз и мждро(с). и цждит же исправлѣжцимз снѣсенїе.⁸

¹ 1 Коринтяни 11:4-4.

² Притчи Соломонови.

³ Притчи 9:12.

⁴ Притчи 2:1; 4:20-21.

⁵ Притчи 2:2. Преразказ.

⁶ Притчи 2: 3-4; 3:13-14. Преразказ.

⁷ Притчи 2:5. Преразказ.

⁸ Притчи 2:5-7. Преразказ.

Соломонъ р(ч)е. Научило мѣдрости стра(х) г(с)нь. и разѣмомъ въсі благое творит са. а неразѣмныи въ вѣсе зло въпадетъ.⁹ Кротци иже наслѣдѣтъ зема.¹⁰ а грьдии не наслѣдѣтъ. г(с)нѣ во грьдымъ противит са. а кроткыимъ даетъ благодѣтъ.

С(с)ра(х) р(ч)е. Бѣди Ѹповаж на бѣ въсѣмъ ср(д)цемъ. а во своен мѣдрости не величан са. да направо ходитъ нога твоа. и не иматъ тѣжкѣти са.¹¹

Блаженъ члѣкъ иже върацетъ мѣдростъ. и разѣмъ нежели злата и сребра.

С(с)ра(х) р(ч)е.¹² Мѣдры не кѣдетъ на своего дрѣга зла. || (25б) и разѣмивъ не враж(д) Ѹетъ на члѣка безъ лѣпа.¹³ грьдии же и несъмыслѣнїи свары въздвизаетъ. на грьдыихъ клаатв(д) г(с)нѣ. а на смѣреныхъ милостъ г(с)нѣ ѿ селѣ и до вѣка.¹⁴

Ездра р(ч)е. Славѣ мѣдры наслѣдѣтъ. е безѣмны бе(с)чѣстїе. и пагѣбѣ дѣши.¹⁵

Сынъ послѣшливъ и разѣмивъ милъ ѿцѣ. и чѣстимъ (!) матириж. и благодарестъ-венъ бг(с)мъ.

Аггеи р(ч)е. Мѣдри ищѣтъ пѣти праваго. и Ѹчѣт са теци право. и тако тѣмъ пѣтемъ текъ. постигнетъ благаа не трѣдит са. а безѣмныи въпадаж са въ ровъ пагѣбныи изнеможе(т). и вѣдѣтъ емѣ послѣднѣа горшаа прѣвы(х).¹⁶

Соломонъ р(ч)е. Вѣнїмаи наказанїе мѣдрыхъ. и Ѹченїе разѣмныхъ не ѿрини.¹⁷ нї похѣли. нѣ приими въ ср(д)ци своемъ съ похвалож.¹⁸ та во Ѹченїа животъ сѣтъ дѣши. а тѣлѣ исцѣленїе. а вѣсомъ прогнанїе. и грьбхомъ раздрѣшенїе. и скровицемъ житиымъ (!) исплзненїе.

Притѣчнїи(к) р(ч)е. Блюди са злы жены. ме(д) во капетъ из Ѹетъ еж. послѣд же въра|| (26а)щѣт са горѣе жлѣчи.¹⁹ прилѣплѣжи са сеи. смртъ върацетъ. а тѣлѣ истлѣнїе. и дѣши въ адъ съве(д)енїе. и тогда р(ч)етъ во почто възненавидѣхъ Ѹченїа мѣдры(х). и наказанїе разѣмныхъ Ѹклонї са ср(д)це мое. и не послѣша(х) кажѣцаго ма. нѣ ненавистъ дрѣжа(х) на ни(х). и въ своемъ безѣмни погыво(х).

И пакы сїи р(ч)е. сїе пи воды ѿ своего кладенца. а ѿ чюж(д)аго блю(д) са. тогда върацѣши са посрѣ(д) благожъ пород(ы). Ѹготованныжъ благоразѣмнымъ.²⁰

Ездра прѣрѣкъ р(ч)е. Прѣлюбовдѣи и пианїца. за скѣдости Ѹма погыбаетъ.

Сира(х) р(ч)е. Приимѣте наказанїе мѣдры(х) паѣе злата. и разѣмныхъ Ѹченїе паѣе сребра.²¹

Исаїа р(ч)е. Стра(х) г(с)нѣ ненавидитъ досаж(д)енїе грьдыи(х).²² и сѣкрѣшитъ г(с)нѣ кости грьды(х) възнезапѣ (!). а кротци и любачии гѣа върацѣтъ богатѣство и славѣ.

Аггеи р(ч)е. блаженъ мѣжъ иже послѣшатъ наказанїе мѣдры(х). таковыи бѣдетъ мѣдрѣи мѣдраго.²³

⁹ Притчи 1:7.

¹⁰ Матей 5:5.

¹¹ Притчи 3:23.

¹² Разместване в Мазурин 1700 в сравнение с № 88.

¹³ Притчи 3:29-30.

¹⁴ Притчи 15:18;

¹⁵ Притчи 3: 35.

¹⁶ Матей 12: 45; 2 Пет. 2. 20.

¹⁷ По Притчи 8:33; 9:9.

¹⁸ По Притчи 22:17. Допълнено.

¹⁹ Притчи 5:3-4.

²⁰ Притчи 5:15.

²¹ Притчи 16:16.

²² Притчи 8:13 приближително.

²³ По Притчи 9:9.

Захариа р(ч)е. разѡмнын кажѡ безѡмнаго. зло приметъ. а нечѡстїваго вбличѡѡ. поѡчѡдетъ на са гнѣва. || (26в) и ѡмѡстїа. а мѡдраго кажѡи приметъ чѡсть и славѡ. и вѡа ѡ ѡа приметѡ мѡздѡ newскѡднѡѡ.²⁴

того ради р(ч)е гѡ. не мѡщитѡ висра (!) моего прѣдѡ свинїаи. да не поприѡжѡтъ его ногаи. свинїѡ наричѡетъ безѡмнын лю(д). а висерѡ драгоѡ слово г(с)не.

Сирахѡ р(ч)е. мѡдрѡи ве(с)литъ ѡѡа. а безѡмнын печѡль матери.²⁵ сребро раж(д) женно азыкѡ мѡдраго. ср(д)це же безѡумнаго плѡно зла.²⁶

Соломонѡ р(ч)е. ѡста ѡмнаго ѡмѡжѡтъ глѡти високаѡ. а безѡмнын много хѡлѡ и льсть.²⁷

Исана р(ч)е. бл(с)венїе г(с)не на главѡ пр(р)аведнаго. и вѡнецѡ славы г(с)на на главѡ разѡмнаго. и таковыи не имѡтъ печѡли вѡ ср(д)ци. и сѡкровица ихѡ имѡнїемѡ исплѡнѡѡт са.

Соломонѡ р(ч)е. ѡ ѡстѡ праведнаго кап(л)ѡтѡ благо(д)ти. ѡста же нечѡстивѡ(х) глѡтѡ безѡконїе.²⁸ оуста смѡреннѡ(х) ѡчѡт са прѣмѡдрости. а величѡвыихѡ еретичѡствѡѡ.

Павелѡ р(ч)е. Глѡи малоѡмнын противѡ ѡмноѡѡ. вѡпадетъ вѡ ере(с). и ненавидѡн ѡмно ѡчѡщѡаго вѡ жидѡвство приндетъ. || (27а) и таковыи приметъ сѡ(д) сѡ жидѡвы равно. и сѡ еретикѡ. аще ли потѡмѡ вѡратив са и приндетъ вѡ разѡмѡ, то мн(о)зѡ и епитимии достоѡнѡ естѡ.

Ѣдра р(ч)е. ѡмершѡ праведнїкѡѡ, не погыѡаетъ ѡпованїе. а не сѡмысла нечѡстиваго хѡла погыѡаетъ. и приндетъ на нь ве(с) конца мѡченїе.

Агген р(ч)е. мѡдрѡи трѡпатѡ досѡж(д)енїе. и таитѡ прѣкословіе. а безѡмнын вѡ прѡвы дѡн испѡвѡетъ гнѣвѡ дрѡга своего. и не годѡ вѡдетъ праведномѡ вѡсе не право. не правѡдивии же злобы исплѡнѡѡт са. и смѡрены же естѡ вѡ мнозѡ богѡтѡствѡѡ. а безѡмнын вѡ многы(х) клевета(х).

Сира(х) р(ч)е. Иже храниѡтъ своѡ ѡста сѡблюдетъ дѡшѡ своѡ.²⁹ а сварливѡи и прѣкословивѡ и непокоривѡи глѡбитѡ дѡшѡ своѡ.

Ѣдр(а) р(ч)е. мѡдрѡи(х) ср(д)це желдетъ ѡченїѡ спсѡнаго. а безѡмнын(х) ср(д)ца. далѡ(ч) пѡти сп(с)наго.

Ѣремїѡ р(ч)е. дрѡжѡи дрѡжѡѡ сѡ мѡжемѡ мѡдрѡимѡ мѡдрѡѡ вѡдетъ. а сѡ безѡмнынѡм дрѡжѡ са поспѡдѡ зла вѡрацѡет(а) са вѡа. безѡмн|| (27б)нын пожѡнетъ зло.³⁰ а праведни постигнѡтѡ блѡгаѡ. и вѡрацѡѡт са вѡ мнозѡ богѡтѡствѡѡ (!). а грѡшници вѡ мнозѡ скрѡби и печѡли.

Исѡїѡ р(ч)е. кажѡи снѡ своего любитѡ и. а не кажѡи ненавидитѡ его.

Соломонѡ р(ч)е. мѡдрѡи сѡзда хрѡминѡѡ. а безѡмнын раскопаѡ.

При(т)чнїкѡ р(ч)е. вѡ мѡдрѡѡ мѡжи слава кнѡземѡ. а вѡ безѡмнѡѡ сѡкрѡшѡнїе.³¹ или падѡнїе кнѡземѡ. сѡ мѡдрѡимѡ дѡмцѡмѡ кнѡзѡ дѡмаѡѡ. висока стола довѡдетъ. а сѡ безѡмнынѡм дѡмаѡѡ и мѡла стола лишѡнѡ вѡдетъ.³² кнѡзѡ вѡ ср(д)ци блѡзѡѡ почивѡетъ мѡдрѡствѡѡ. вѡ ср(д)ци же грѡдѡѡ почивѡетъ безѡмнїе. Слѡшаѡ клеветнїка гнѡвитѡ давѡша-

²⁴ Притчи 9:7-8.

²⁵ Притчи 17:25.

²⁶ Притчи 10:20.

²⁷ По Притчи 10:31-32.

²⁸ Притчи 10:31.

²⁹ Притчи 13:3.

³⁰ Притчи 13:21; Сир 6:35; 37:15.

³¹ Притчи 25:5; 3:35; Сирах 10:1-3.

³² Даниїл Затѡчник.

го емѢ княжие. а въпраудажъ криваго мѣзды ради. неизмолимыи сѣ(д) върацетъ въ днѣхъ внѣ.

Дв(д)ы (!) р(ч)е. учи г(с)ни на праведныѣхъ и ѹши его въ молитвѣхъ и(х). въззовѣтъ праведнии и гѣхъ ѹслышитъ ѣ. въззовѣтъ грѣшници. ре(к)ше сѣдиѣ неправедныѣхъ. и възспачѣтъ са женоми въ мѣжж. и гѣхъ ѡвратитъ лице свое ѡ ни(х). глѣ сице. нѣ(с)|| (28а) милостіи несѣтворшимъ милостъ. въ горе неправосѣдаѡмомъ. по дѣломъ его сѣдит са емѢ.

Ефре(м) р(ч)е. не спасетъ княза княженіе. нѣ епископа епископство. нѣ кыи же самъ сановника. нѣ коиж(д)о просиаетъ въ своемъ чинѢ. заповѣди г(с)на сѣхрани.

Исаия р(ч)е. Измыните са и чисти бѣдѣте. ѡнимѣте лѣкавствіа ѡ дшѣхъ ваши(х). и наѹчите са добр(о) творити. възыщате сѣда, и избавите въидима. сѣдите сиротѣхъ. и въпраудайте вдовицѣхъ. Се же глѣтъ княземъ и владетелемъ. а не простымъ лю(д)емъ.

При(т)чѣникъ р(ч)е. Прижтъ бываеътъ княземъ слѣга разѢмны. лѣче мала чѣ(с) съ воазнѣхъ г(с)неѣ. нежели богатство безъ воазнѣ г(с)неа.

Іеремиа р(ч)е. Домъ грабацихъ разѣдрѣтъ гѣхъ. а кроткыи(х) тѣрды сѣтв(д)рѣтъ. и длзгожителны. мѣздоимецъ не спѣет са. гѣхъ бо р(ч)е. милостынеѣхъ учинаѣтъ са грѣси. и правдоѣхъ. ве(с)законне. самъ бо р(ч)е гѣхъ. мастыни хощѣтъ а не жрѣтъ.

При(т)чѣникъ р(ч)е. сѣтовъ медовнии словеса добра. ³³ сластъ же|| (28б) и(х) исцѣленіе дшѣхъ. и тѣлѢхъ прилежаніе.

Соломонъ р(ч)е. грѣхолобецъ ра(д)оует са сваро(мъ). и жестосрѣдыи не наслѣдитъ блага(х).

Езра р(ч)е. мѣжжъ глѣмливъ выпадаеътъ (въ зло. а мѣздалливъ и смѣренъ възнидетъ) въ добро.

Дв(д)ы р(ч)е. милѣхъ нѣца и ѹбога. въ днѣхъ лютеѣхъ. избавитъ и гѣхъ. Величавъ мѣжжъ. досаж(д)а естъ сѣимъ.

Менандръ р(ч)е. лѣче естъ жити въ хѣдѣхъ храминеѣхъ съ праудоѣхъ. нежели въ повапленѣхъ съ неправдоѣхъ. ³⁴

Мвусіи р(ч)е. Иже не послѣшаеътъ молацаго са. и тѣхъ са начѣнетъ молити бѣѢ. и бѣхъ непослѣшаеътъ его. а иже враж(д)ѣхъ поминаеътъ законнопрѣстѣпникъ естъ. и мѣтва его неприжта естъ бѣгомъ. жрѣтвы нечѣстивы(х) мрѣзостъ г(с)ви. и законнопрѣстѣпно приноса законнопрѣстѣпникъ естъ. рѣздоимецъ. и мѣздоимецъ. крѣчмитъ.

Сира(х) р(ч)е. бѣгѣтъ и нѣцѣхъ срѣтоста са. вбою же бѣхъ сѣтворилъ.

Анна мати самѣилева р(ч)е. гѣхъ ѹвожи(т) и богатитъ. смѣрѣтъ и выситъ. и ѡ гноица ѹстрабѣтъ нѣца. и да не|| (безъ край).

³³ Притчи Сол 16: 24; Притч 12:25.

³⁴ Притчи 21:9. SJS 2: 68; Срезневски 2 :993-994.

Съдържание на флорилегия (MazFlor2) в преписите №№ 1700, 1280, 4/1081, 88

No	MazFlor2	№ 1280 Софийски сб.	№ 4/1081 Пансиевски сб.	№ 88 Оболенски
1	(37a) ѿа(н) задоѣстаго съ тлъко(м).	(16в) Ивана задоѣстаго слово истолковано ги баѿ(с)ви		(99б) Главизни краткы(х) ап(с)льскы(х) словесъ, и тлъкованїа ѿ задоѣ(с)тоу. и нын(х) стъхъ ѿць. съзрани.
2	(37б) А се вы хоци(ж) поѣзнити раздѣмъ веземъ, и страхъ вожидъ, ѿ прѣтскы(х) притъзъ. Пръвыи притъзникъ р(ч)е. сѣе аще мждръ вждеши	(19в) А се ва(с) хоцн поучити раззуюмоу всемоу и страхоу вжнн. ѿ пр(о)рьскы(х) притъзъ. Пръвыи притъзникъ р(ч)е. сѣе аще мждръ вждеши	(2а-2б) се же браднне слышасте ѣже рв(х) еа(м)ъ ѿ всв(х)ъ пр(о)рьск и ап(с)лъ. и ѿ еч(т)лъа а не ѿ вс(г)аутресте. а се ваъз хоцѣ поучити раззуюмоу всемъ доврѣ и страхъ вжнн. ѿ пророческы(х) притгоуъ. Пръва притъз сѣоу а(ще) мждръ вждеши	лпства заглавие (100а) Пръвыи притъзникъ р(ч)е. сѣе аще пръвмъдръ вждеши
3	(25а) ѣзра прѣкъ глѣтъ. Сыне аще можъ заповѣди	(19в) ѣзра прѣкъ глѣтъ. Сыне аще мова заповѣди	(2б) ѣзра прѣкъ глѣтъ. аще мон заповѣди	ѣз(а)ра пр(о)рьскъ р(ч)е. сѣе аще мое заповѣди
4	Соломонъ р(ч)е. Нагъло мждрости	(19в-19г) Соломонъ р(ч)е. Нагъло мждрости	(3а) Соломонъ рече. Нагъло м(а)рости	(100а-100б) Соломон(н) р(ч)е, паче мждрости
5	Сира(х) р(ч)е. Бжди дѣвѣж	Сирахъ р(ч)е. вжуди оупова	(3б) Сирахъ рече вжуди оупова	Сира(х) р(ч)е. вжуди оуповае
6	Сира(х) р(ч)е. Мждръ не кѣдетъ	Сирахъ р(ч)е. мждръ не кѣдетъ	Сира(х) рече. мждръ не кѣдетъ	лпства
7	(25б) ѣзра р(ч)е. Слѣвъ мждры	ѣзра р(ч)е. Слѣвоу премоудри	(4а) ѣз(а)ра рече. Слѣвъ премоудри	ѣз(а)ра р(ч)е. слѣвъ мждръ
8	Агтеи р(ч)е. Мждрни ищѣтъ	(20а) Агтеа р(ч)е. мждрни ищють	Агтеа рече мждрни ищють(т)	Агтеа р(ч)е. мждрни ище(т)
9	Соломонъ р(ч)е. Вжидми насазанне	Соломонъ р(ч)е. вжидми насазаннѣ	(4б) Соломонъ рече. в жидми насазаннѣ	Соломонъ р(ч)е. вжидми насазаннѣ
10	Притъзник(с) р(ч)е. Бжоди са змы жены	Притъзникъ р(ч)е. Бжоди са змы жены	Притгозникъ рече. Бжоди са змы жены	Притъзникъ р(ч)е. бжоди се жены зми
11	И пакы сѣи р(ч)е. сѣе пи вода	(20б) И пакы р(ч)е. сѣоу пи водоу	(5а) Пакы рече. сѣоу пѣи водъ	(101а) И пакы р(ч)е. сѣе пѣи воды
12	(26а) ѣзра прѣкъ р(ч)е. Прѣловодъ и пинацца	ѣзра р(ч)е. прѣловодъ и пинацца	(5б) ѣз(а)ра рече прѣловодъ и пинацца	ѣз(а)ра пр(о)рьскъ р(ч)е. прѣловодъ и пинацца
13	Сира(х) р(ч)е. Примѣте насазаннѣ	Сирахъ рече. Примѣте насазаннѣ	(5в) Сира(х) рече примѣте насазаннѣ	Сира(х) р(ч)е. примѣте насазаннѣ

No	MazFlor2	№ 1280 Софийски сб.	№ 4/1081 Паисиевски сб.	№ 88 Оболенски
14	Исѣид ρ(ϑ)е. Стра(х) ꙗ(с)нѣ	И исѣид ρ(ϑ)е. страхъ ꙗ(с)нѣ	(5б) Исѣид рече. страхъ ꙗ(с)нѣ не навиди(т)	Исѣид ρ(ϑ)е. стра(х) ꙗ(с)нѣ не навиди(т)
15	Аггѣа ρ(ϑ)е. блѣжнѣ мѣжѣ	Аггѣа рече блѣжнѣ мужѣ	Оубѣа рече блѣжнѣ мѣжѣ	Аггѣа пр(о)рече ρ(ϑ)е. блѣжнѣ мужѣ
16	Захрѣид ρ(ϑ)е. раззѣмнѣи кѣжѣ	Захрѣид рече раззѣмнѣи кѣжѣ	(6а) Захрѣид рече раззѣмнѣи кѣжѣ	Захрѣид ρ(ϑ)е. раззѣмнѣи кѣжѣ беззѣмнѣаго
17	(26б) Сирахъ ρ(ϑ)е. мѣдрѣи ве(с)лнѣгѣ	(20в) Сирахъ рече. сѣзъ мѣдрѣзъ вееселнѣгѣ	(6б) Сира(х) рече сѣзъ мѣдрѣзъ вееселнѣгѣ	(101а-101б) Сирахъ ρ(ϑ)е. сѣзъ мѣдрѣзъ вееселнѣгѣ
18	Соломонъ ρ(ϑ)е. Зѣста Зѣмѣаго	Соломонъ рече оубѣа оубѣаго	Соломонъ рече оубѣаго оубѣа	(101б) Соломонъ ρ(ϑ)е. оубѣа оубѣаго
19	Исѣид ρ(ϑ)е. Бл(с)веннѣ ꙗ(с)нѣ	Исѣид ρ(ϑ)е бл(с)веннѣ ꙗ(с)нѣ	Исѣид рече. бл(с)веннѣ ꙗ(с)нѣ	Исѣид ρ(ϑ)е. бл(с)веннѣ ꙗ(с)нѣ
20	Соломонъ ρ(ϑ)е. ѿ Зѣстѣ праведѣаго	Соломонъ рече. ѿ оубѣтѣ праведѣннѣсѣ	(7а) Соломонъ ρ(ϑ)е ѿ оубѣтѣ праведѣаго	Соломонъ ρ(ϑ)е. ѿ оубѣтѣ праведѣаго
21	Павѣлъ ρ(ϑ)е. Гѣлѣи маллоубѣмнѣи	Павѣлъ ρ(ϑ)е. Гѣлѣи маллоубѣмнѣи	(8а) Павѣлъ ρ(ϑ)е беззѣмнѣи	Павѣлъ бл(с)ль ρ(ϑ)е маллоубѣмнѣи
22	(27а) Фѣдра ρ(ϑ)е. Зѣмершѣ праведѣннѣсѣ	(20г) Фѣдра ρ(ϑ)е. оубѣмершо праведѣннѣсѣ	Фѣдра ρ(ϑ)е оубѣмершо праведѣннѣсѣ	Фѣдра ρ(ϑ)е. оубѣмершѣ праведѣннѣсѣ
23	Аггѣа ρ(ϑ)е. мѣдрѣи трѣпатѣ	Аггѣа ρ(ϑ)е. мѣдрѣи трѣпнѣгѣ	(8б) Аггѣид ρ(ϑ)е мѣдрѣи трѣпнѣгѣ	Аггѣа ρ(ϑ)е. мѣдрѣи трѣпнѣгѣ
24	Сира(х) ρ(ϑ)е. Иже Храннѣгѣ	Сира(х) рече. Иже Храннѣгѣ	липсѣа	(102а) Сирахъ ρ(ϑ)е. иже Храннѣгѣ
25	Фѣд(р)ѣ ρ(ϑ)е. мѣдрѣи(х) ср(а)це	Фѣд(р)ѣ ρ(ϑ)е мѣдрѣи(х) ср(а)ца	липсѣа	Фѣд(р)ѣ ρ(ϑ)е. мѣдрѣи(х) ср(а)це
26	Фѣрѣид ρ(ϑ)е. дѣрѣжѣи дѣрѣжѣ	(20г-21а) Фѣрѣид ρ(ϑ)е. дѣрѣжѣи дѣрѣжѣ	липсѣа	Фѣрѣид пр(о)рече ρ(ϑ)е. дѣрѣжѣи дѣрѣжѣ
27	(27б) Исѣид ρ(ϑ)е. кѣжѣи сѣа своего	Исѣид ρ(ϑ)е. кѣжѣи сѣа своего	липсѣа	Исѣид ρ(ϑ)е. кѣжѣи сѣа своего
28	Соломонъ ρ(ϑ)е. мѣдрѣи сѣзѣа	Соломонъ (л) рече. мѣдрѣи сѣзѣа	липсѣа	Соломонъ(н) ρ(ϑ)е. мѣдрѣи сѣзѣ(а)а
29	Притѣчнѣсѣ ρ(ϑ)е. вѣзъ мѣдрѣзъ мѣжѣи	Притѣчнѣсѣ рече. вѣзъ мѣдрѣзъ мѣжѣи	(8б) Притѣчнѣсѣ ρ(ϑ)е в мѣдрѣзъ мѣжѣи	Притѣчнѣсѣ ρ(ϑ)е. вѣзъ мѣдрѣзъ мѣжѣи
30	Дѣбѣ(л) ѿ ρ(ϑ)е. мѣчи ꙗ(с)нѣи	Дѣбѣ ρ(ϑ)е мѣчи ꙗ(с)нѣи	(9а) Дѣбѣ ρ(ϑ)е мѣчи ꙗ(с)нѣи	(102б) Дѣбѣ ρ(ϑ)е. мѣчи ꙗ(с)нѣи
31	(28а) Фѣрѣ(м) ρ(ϑ)е. не спѣсѣгѣ кѣжѣа	(21б) Фѣрѣмъ ρ(ϑ)е. не спѣсѣгѣ кѣжѣа	(9б) Фѣрѣмъ ρ(ϑ)е не спѣсѣгѣ кѣжѣ(з)	Фѣрѣмъ ρ(ϑ)е. не спѣсѣгѣ кѣжѣа
32	Исѣид ρ(ϑ)е. Изѣмнѣте сѣа и чѣнѣсти	Исѣид рече. изѣмнѣте сѣа и чѣнѣсти	Исѣид ρ(ϑ)е изѣмнѣте (с) ѿ чѣнѣсти	липсѣа

No	МазFlor2	№ 1280 Софийски сб.	№ 4/1081 Паисиевски сб.	№ 88 Оболенски
33	При(т)ънѣкъ ρ(ϕ)е. Приктъъ въведетъ князьвѣъ	Пригътънѣкъ рече. прикатъ въведетъ князьвѣъ	Прикатъъ въведетъ кня(з)мъз	Пригътънѣкъ ρ(ϕ)е. прѣгетъ въведетъ князьвѣъ
34	Ѣремѣд ρ(ϕ)е. Домъ гравѣцѣнъз	(21в) Иеремѣд ρ(ϕ)е домъ гравѣцѣнъз	(10а) Фремѣдъ ρ(ϕ)е домъ гравѣцѣнъз	Фремѣд ρ(ϕ)е домъ гравѣцѣнъз
35	При(т)ънѣкъ ρ(ϕ)е. езговъ медовнѣи	Пригътънѣкъ рече стове (!) медвени	Пригочнѣкъ ρ(ϕ)е стове медвени	Пригътънѣкъ ρ(ϕ)е. езговъ медовны
36	(28б) Соломонъ ρ(ϕ)е. грьхоловецъ ра(д) оуетъ са	Соломонъ рече грьхоловецъ рад оуетъ са	Соломанъ ρ(ϕ)е грьхоловецъ ра(д) е(с)тъ	(103а) Соломанъ ρ(ϕ)е. грьхоловецъ ра(д) оуетъ се
37	Езаръ ρ(ϕ)е. мѣжъ гравѣцѣнъз въпадаетъ	Езаръ ρ(ϕ)е мѣжъ шегавъ въпадаетъ	(10б) Езара ρ(ϕ)е мѣжъ шегавъ въпадае(т)	Ез(д)ра ρ(ϕ)е. мѣжъ шегавъ въпадае(т)
38	Дв(д)ы ρ(ϕ)е. милѣжъ нѣца	Дѣз ρ(ϕ)е милочъ нѣца	[Д]ѣз ρ(ϕ)е милочъ нѣцаго	Дв(д)ы пр(о)ръс ρ(ϕ)е. милѣн нѣца
39	Менангаръ ρ(ϕ)е. Лѣе естъ жити	Менангаръ ρ(ϕ)е лѣе естъ жити	Менангаръ ρ(ϕ)е лѣе естъ жит	Менен'даръ ρ(ϕ)е. лѣе е(с) жити
40	Ммусѣи ρ(ϕ)е. Иже не послѣдѣетъ	(21в-21г) Ммусѣи рече. и(же) не послѣдѣетъ	Мѣстѣи ρ(ϕ)е иже не послушѣетъ	Ммусен пр(о)ръс ρ(ϕ)е. иже не послушѣетъ
41	Свра(х) ρ(ϕ)е. вѣгатъ и нѣцъз	Сврахъ ρ(ϕ)е. вѣгатъ и нѣцъ	Сврахъ ρ(ϕ)е вѣтъ и нѣцѣи	Свра(х) ρ(ϕ)е. мѣдари не ковѣ(т) на своего дрѣга зааа.
42	Анна млати самѣнавед ρ(ϕ)е. Гъ љбѣжн(т)	Анна ρ(ϕ)е мѣти самѣнавед. г(с) оубѣжитъ	(11а) Авина ρ(ϕ)е мѣти самѣнавед гъ вѣтитъ и оубѣжитъ	липсва слѣдва другъ текст
43		Захарина рече направити ноги	(11б) Захарья ρ(ϕ)е направити(т) ногъз	
44		Дѣз рече вѣжъ мѣжъ	Дѣз ρ(ϕ)е вѣжъ мѣжъ	
45		Езаръ рече бѣе аще мѣдариъ	(11б) Езара рече бѣе аще мѣдариъ	
46		(22а) Пригътънѣкъ ρ(ϕ)етъ. аще исто женоу	Пригочнѣкъ ρ(ϕ)е аще женоу исто поѣме(т)	
47		Тъ же ρ(ϕ)е естѣ мѣжъвѣи дадетъ са	тъ(ж) ρ(ϕ)е естѣ мѣжъвѣи дадетъ са	
48		Тъ же ρ(ϕ)е г(с)ъ дадетъ ми разоумъз насазанъа	Тъ(ж) г(с)ъ ρ(ϕ)е дадетъ ми разоумъз насазанъа	